

кандидат філологічних наук,
 старший викладач кафедри
 практики англійської мови
 Сумського державного
 педагогічного університету
 імені А.С.Макаренка

ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ СТАТИЧНИХ ТА ДИНАМІЧНИХ СІЛЬСЬКИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

Сучасний лінгвістичний підхід до вивчення художньої прози включає дослідження цілих прозових творів та їхніх композиційно-мовленнєвих форм, зокрема опису, одним із видів якого є пейзажний опис. Як вид опису картини природи привертала увагу здебільшого текстологів, стилістів, лексикологів, граматистів. При цьому зазначається недостатнє висвітлення специфіки їхньої просодичної складової частини. Тому метою цієї праці є виявлення на основі аудитивного аналізу особливостей просодичного оформлення статичних та динамічних сільських пейзажних описів англійської художньої прози. Задля досягнення мети корпус експериментального матеріалу було поділено на типи і види за розробленою нами робочою класифікацією [1, с. 165–169]. При цьому у визначенні рівня емоційно-прагматичного потенціалу (далі – ЕПП) та ступеня розгортання динамічності аудиторі послуговалися авторською методикою, запропонованою А.А.Калитою [2, с. 8–9]. Результати аудитивного аналізу, здійсненого за вказаною вище методикою, дали змогу констатувати, що статичним (далі – ССО) та динамічним (далі – ДСО) сільським описам притаманні певні спільні та диференційні ознаки. Так, розподіл цих тональних рівнів початку шкали свідчить про загальну тенденцію до зростання частоти висхідного й спадного рухів. Характерним для ССО є рівний рух тону на такті, при цьому збільшення частоти висхідного і спадного руху тону на початку шкали свідчить про зростання ступеня динамічності й емоційного рівня ДСО. Зазначені види такту маркують інтоногрупи (далі – ІГ), що містять нову думку та можуть бути інформаційними або емоційними центрами описів.

Зафіксовані особливості функціонування типів шкали в ІГ сільських описів природи показують, що в ССО переважають повні шкали, серед яких найбільш рекурентною є поступово спадна ступінчаста шкала. Установлено також, що статичність сільських пейзажів може відображатися поступово спадною ковзною і рівною шкалою та поступово спадною скандентною і поступово висхідною ступінчастою шкалами, які сприяють передачі основної думки опису або оформлюють кульмінаційні ІГ, надаючи їм семантичної ваги, підсилюючи негативні емоції мовця або підкреслюючи контраст між станом природи і внутрішнім станом головного героя, раптовими змінами погодних умов, рельєфу, освітлення, переходу від однієї частини доби до іншої тощо. Усічена шкала найбільш рекурентна в ДСО. Така закономірність її функціонування призводить до того, що вона у поєднанні з іншими просодичними параметрами (темпом, гучністю, фразовим наголосом), а також подрібненим поділом висловлення на ІГ підвищує ступінь динамічності описів. Не менш рекурентною у сільських описах є і поступово спадна ступінчаста шкала з порушеною поступовістю, яка підвищує ЕПП висловлень від середнього рівня до високого. Така особливість спостерігається в ДСО, що пояснюється наявністю оцінних лексем в описах, а також необхідністю виділення найвагомішого слова в ІГ. Крім того, зазначеним фрагментам також притаманна досить велика доля поступово спадної ковзної шкали, яка надає динамічності опису завдяки хвилеподібному руху тону, зокрема, створюючи відчуття руху морських хвиль, поривів вітру, зміни погодних умов або рухів тварин тощо.

Рух тону в термінальній ІГ сільських описів характеризується переважанням різновидів спадного тону. Їхнє функціонування унаочнює такий приклад ССО: “-The 'scene be fore him § 'looked like an i'ddylia ,campus.|| A 'grassy ,slope § 'cascaded ,downward § 'onto an ex'pansive \loneliness, | where 'clusters § of ,sugar ,maples § 'dotted 'quardrangles § 'bordered by ↑brick dormi ,tories and 'footpaths ||”, в якому середній спадний термінальний тон ('cascaded ,downward § 'onto an ex'pansive \loneliness) у поєднанні зі спадними тонами різного тонального рівня й оформленням ІГ (where 'clusters § of ,sugar ,maples §) ковзною шкалою, внутрішньосинтагмальною паузою та виділенням лексем expansive і brick (...'onto an ex'pansive \loneliness,; ...'bordered by ↑brick ,dormi ,tories and 'footpaths.||) спеціальним підйомом підкреслює контрастність рельєфу, де схил пагорбу переходить у великий рівнинний простір, а на лоні незайманого клаптика природи височіє цегляний кампус, зведений людськими руками, та передає середній рівень ЕПП опису.

Високий спадний термінальний тон зареєстровано в усіх різновидах сільських описів із незначною перевагою в ДСО, де зазначений різновид тону з великою швидкістю зміни напрямку його руху та різкі перепади тональних рівнів на стику ритмогруп і надають ДСО динамічності й високого рівня ЕПП. Високий спадний термінальний тон, актуалізований у зоні збільшеної швидкості, в описі: “-The 'sand was 'white and dunned, § 'marked \only by the high 'tide ,line, § 'twisted ,scan of ,sea ,weeds ,culp, § 'humps of ,drift ,wood.|| The 'moon ,light § 'sketched intre 'crescened- ,shaped 'shadows § -and 'fold a'cross 'everything.|| -The 'deserted 'life -guard ,tower § 'stood 'white| in 'skeleton § some 'fifty ,yards § from the ,bath-house § 'pointed to 'wards the 'sky 'like a 'finger ,bone.|| And the ,surf, § the 'night ,surf, § 'throwing up a ↑great 'burst of foam,| 'breaking against the ,head-land § as 'far as we could 'see in 'endless 'attacks.|| 'Maybe, § that ,water 'd been ,haften within 'England the ,night be fore.||” надає категоричності

«Південний архів» (Збірник наукових праць. Філологічні науки)
„Pivdenniy Arkhiv” (Collected papers on Philology)

звучання, інтриги сюжету, підвищує рівень емоційності опису морського пляжу й ранкового прибою у місячному сяйві (... 'marked only by the high tide line^ξ; ...as far as we could see in endless attacks. || ...that water'd been haften within England the night be fore. ||; The moon light^ξ 'sketched intre'crescened-shaped shadows^ξ). Крім того, оформлення складним інтонаційним контуром перед'ядерної частини ІГ інтенсифікує семантично важливе слово (... tide, line), привертаючи увагу слухача до деталей опису. Так, слово only, що вимовляється із середнім спадними тоном, посилює враження запусгіння морського пляжу, обриси якого позначені лише лінією приливу, підвищуючи ЕПП опису до високого рівня.

ССО і ДСО є наближеними за показниками низького висхідного термінального тону. Це пов'язано з тим, що низький висхідний тон із малою швидкістю зміни руху тону притаманний саме ССО, де він позначає перелік деталей місцевості, змін у ландшафті та погодних умов. У ДСО зазначений тон оформлює ІГ, які не несуть важливої інформації або є ініціальними чи медіальними. Середній висхідний термінальний тон актуалізується в усіх сільських описах з перевагою у ДСО. Водночас, середній висхідний тон у комбінації з поступово спадною ступінчастою шкалою й дещо прискореним темпом слугує для оформлення уточнюючої інформації у структурі опису.

Спадно-висхідний термінальний тон зареєстровано в усіх аналізованих сільських описах зі зростанням його числових показників у напрямку: ССО → ДСО. Він оформлює ініціальні й медіальні ІГ, підкреслюючи у такий спосіб незакінченість думки або смисловий контраст, а також уточнюючи вже відому інформацію. Високий спадно-висхідний термінальний тон зафіксовано в ССО, де він передає пересторогу, налаштовуючи слухача на несподіваний розвиток подій, незгоду. Наступний приклад наочно ілюструє це: "... Copses, | dells, | quarries^ξ and 'all the 'hidden places^ξ which had been mysterious mines^ξ for exploration^ξ in 'leafy summer | 'now ex posed them selves^ξ and their secrets pa thetically | and 'seemed to ask him^ξ to 'over look^ξ the 'shabby poverty for a while, | till they could riot in 'rich 'mascarade as be fore | and 'trick and en tice him with the old di sceptions... ||." Початок наведеного опису має помірну гучність і сповільнений темп, що й надає йому статичності. Подальше розгоргання картини зимового лісу позначається модифікаціями темпу (сповільнений → прискорений) та підвищеною гучністю. Взаємодія високого спадно-висхідного термінального тону зі сповільненим темпом і підвищеною гучністю на окремих ділянках опису сприяє передачі контрастних змін в описах літнього й зимового пейзажу, підвищуючи його ЕПП до середнього рівня.

Щодо тонального діапазону, то середній тональний діапазон властивий ССО, оскільки їм притаманні здебільшого середні показники всіх інтонаційних параметрів. Домінування розширеного діапазону, а також значна доля широкого тонального діапазону в ДСО пояснюється їхньою видовою належністю та наявністю більшої кількості ІГ, оформлених високими і середньо підвищеними спадними та висхідними тонами, що забезпечує зростання динамічності або підвищення емоційного насичення описів. Зона звуженого тонального діапазону у ССО й ДСО є мінімальною, оскільки ІГ або цілі висловлення зі звуженим діапазоном містять лише додаткову або другорядну інформацію.

Щодо тонального інтервалу між ІГ, то варто зазначити домінування нульового міжсинтагменного тонального інтервалу, актуалізація якого на стиках ІГ у поєднанні з короткою або перцептивною паузою, оформленням ІГ висхідними термінальними тонами забезпечує смислову зв'язність описів. Водночас ступінь емоційності та семантична вага ІГ залежать від зміни тонального інтервалу на стику суміжних ІГ у бік його розширення. Цим пояснюється і підвищення показників позитивних і негативних широкого й розширеного інтервалів та зменшення долі їхніх звужених й вузьких різновидів у сільських описах. Позитивний і негативний розширений і широкий тональний інтервали домінують у ДСО, де зареєстровано переважання позитивного розширеного інтервалу та незначні показники негативних і позитивних звуженого й вузького тонального інтервалу. При цьому ССО виділяються високими показниками позитивного розширеного інтервалу, зафіксованого на стиках між ІГ, оформлених низьким або середнім висхідним термінальним тоном, та ІГ із високим передтактом. Такий інтервал маніфестує перехід до ІГ, що є інформаційним або емоційним центром. Середні позитивний та негативний тональні інтервали домінують у ССО. Такий розподіл показників свідчить, насамперед, про їхню статичну природу.

Найбільш інформативною ділянкою інтонаційного контуру сільських пейзажних описів є стик між шкалою та ядром, який визначається повним спектром різновидів тонального інтервалу. Так, в ІГ з рівним або висхідним рухом тону в передтермінальній ритмогрупі домінує нульовий інтервал в усіх видах сільських описів, що пов'язано з відсутністю тонального перепаду на вказаній ділянці та оформленням ядерного складоносія спадним термінальним тоном із малою швидкістю зміни його руху. Зміна інтервалу між шкалою та ядром впливає на емоційне забарвлення і рівень ЕПП сільських описів таким чином: чим ширший тональний інтервал між передтермінальною частиною та ядром, тим емоційніше й динамічніше актуалізується опис, і, навпаки, звуження або наявність нульового тонального інтервалу на стику зазначених ділянок інтонаційного контуру робить звучання описів більш статичним і надає їм низького або середнього рівня ЕПП. Зазначимо, що таким ССО притаманна відсутність широкого позитивного й невелика частка розширеного позитивного й негативного широкого інтервалів. Динаміка ССО з високим рівнем ЕПП і ДСО актуалізується завдяки розширеному позитивному й широкому негативному інтервалам між шкалою і ядром. Аналіз тонального інтервалу між ядром і затактом у сільських описах природи свідчить про повний спектр його різновидів. Найрекурентнішим є нульовий тональний інтервал, який зафіксовано між спадними або рівними термінальними тонами й низьким рівним затактом. Спадні термінальні тони, зокрема низький, визначено як найчастотніший і такий, що асоціюється із завершеністю й категоричністю ІГ. У праці встановлено, що розширення тонального перепаду на аналізованій ділянці свідчить про різкі перепади тонального рівня його ділянок, що підвищує рівень ЕПП описів та віддзеркалює конфігурацію

алотонів спадних і висхідних термінальних тонів. Різновиди негативного тонального інтервалу притаманні спадним термінальним тонам із висхідним рухом тону на наголошеному складі й рівним або спадним затактом. Доля негативного середнього тонального інтервалу є найвищою у ССО, що пояснюється середніми показниками просодичних параметрів, характерними для цього виду описів. Частота негативних середнього, розширеного й широкого інтервалу на стику ядра і затакту в ДСО майже рівнозначна, що підтверджує загальну тенденцію до підвищення емоційного ступеня завдяки розширеного тонального інтервалу на цій ділянці. При цьому ДСО властиві найвищі показники негативного широкого інтервалу, зареєстрованого в кульмінаційних ІГ із високим рівнем ЕПП. Висхідні термінальні тони маркуються позитивними тональними інтервалами між ядром і висхідним затактом, найчастотнішим серед яких є звужений із домінуванням у ССО. Цей різновид описів визначається достатньо високими показниками середнього тонального інтервалу. Висхідні тони в ініціальних та медіальних ІГ передають незакінченість думки, або в ІГ, що містять перелік деталей опису природи. Показники розширеного позитивного інтервалу майже рівновеликі з незначним їх зростанням від ССО до ДСО в ІГ, оформлених висхідним термінальним тоном, який передає спантелеченість, подив, збентеження від споглядання екзотичних, прекрасних краєвидів або картин розгулу негамовної стихії, підвищуючи у такий спосіб рівень ЕПП описів до високого.

Результати аналізу паузації свідчать про наявність усіх різновидів пауз, функціонування яких прямо пов'язано з видовою належністю опису. Так, статичність маркується переважанням середніх міжсинтагменних пауз й дещо нижчими показниками коротких і перцептивних та найменшою долею внутрішньосинтагменних пауз у ССО. Виявлена закономірність зростання числових даних функціонування пауз із найвищою рекурентністю перцептивних та значно нижчими показниками коротких і середніх визначає ДСО. Очевидно також, що подрібненість висловлень на короткі ІГ, оформлені, здебільшого, усиченою або поступово спадною ступінчастою шкалою з порушеною поступовістю й відокремлені перцептивною паузою, сприяє їхній динамічності та у поєднанні з іншими просодичними засобами (прискореним або швидким темпом, підвищеною гучністю, складною ритмічною структурою ІГ) надає їм високого рівня ЕПП. Нечисленні внутрішньосинтагменні паузи в сільських описах відокремлюють наступні за ними семантично важливі слова в ІГ, які є емоційними або інформаційними центрами всього опису. Наприклад: *"I was 'lying in bed, listening to the gusty wind, and driving of the snow. | I heard also | the rappings of a brunch of a fur-tree, that touched my window, as the blast wailed by, and rattled its dry cones | against the panes." |* В описі на спокійну картину нічного сільського пейзажу вплинули такі просодичні характеристики: модифікації гучності від підвищеної на початку фрагмента (*I was lying in bed, listening to the gusty wind*) до помірної в інших ІГ (*... and driving of the snow. | I heard also | the rappings of a brunch of a fur-tree, that touched my window, as the blast wailed by, and rattled its dry cones | against the panes. |*), переважання усиченої шкали (*I heard also; as the blast wailed by; against the panes. |*), подрібнений поділ тексту опису на ІГ, короткі паузи, його середньо-підвищений тональний рівень, виділення спеціальним підйомом та інтенсифікація внутрішньосинтагменною паузою семантично вагомому слову *gustly*, що підкреслює поривчастість вітру в негоду, які надають описові динамічності і підвищують рівень його ЕПП. Повільний темп усього фрагмента, наявність середніх пауз дають змогу визначити цей сільський опис як статичний, в якому темпоральні характеристики передають настороженість оповідача від перебування в кімнаті загиблої дівчини й готовність героя повірити в те, що позалінгвальні фактори (завивання вітру, скрип сухих сосен, торкання гілок ялини вікна) свідчать про присутність колишньої господині кімнати.

Дані щодо темпоральних особливостей сільських описів природи свідчать про домінування в них помірною темпу, показники якого знижуються у напрямі: ССО → ДСО. При цьому ССО вирізняються за частотою помірною й сповільненого темпу та відсутністю ділянок, маркованих швидким темпом, що є цілком природним для вимовляння цього виду описів. За допомоги перепадів темпу від помірною до сповільненого в окремих ІГ виокремлюються інформаційні центри й увага слухача привертається або утримується на кульмінаційній частині опису. Саме прискорений та швидкий темп у вимовлянні ДСО відіграють вирішальну роль в їх визначенні як динамічних. Перехід від прискореного темпу до швидкого дає змогу зацентувати увагу слухача на інформаційних центрах опису, які можуть варіюватися від окремих слів до цілих речень, позначення кульмінаційного моменту цілого фрагмента. ДСО вирізняються досить високою частотою сповільненого темпу, який маркує лише ті ІГ, які несуть семантично важливу інформацію або вирізняються найвищим ступенем емоційності і впливають на рівень ЕПП всього опису. Модифікації темпу від помірною або прискореного до сповільненого зосереджують увагу слухача на ключових моментах опису.

Загальні дані щодо частоти різновидів гучності у сільських описах природи свідчать, що їм притаманна помірна гучність. Її коливання від зниженої до підвищеної зумовлюються видовою належністю сільських описів природи та рівнем їхнього ЕПП. ССО властива найбільша рекурентність помірною та найменша – підвищеною гучності. Незважаючи на рівновеликі показники зниженої гучності у ССО й ДСО, її частота пояснюється різними причинами: у ССО вона маркує виклад вже відомої інформації, сприяє передачі спокою або тиші вечірнього/нічного пейзажу, а в ДСО за допомогою поєднання зниженої гучності зі сповільненим темпом і хрипким тембром виділяються кульмінаційні моменти опису або подається відома чи неважлива інформація. При цьому зафіксовано випадки зниження гучності на окремих комунікативно важливих словах, ступінь контрастності яких щодо інших лексем або ІГ привертає до них увагу слухача.

Проведений аудиторний аналіз сільських пейзажних описів англійської прози дав нам змогу обґрунтувати інваріантні моделі їхніх статичних і динамічних видів. Отже, статичним сільським описам притаманні середній підвищений такт, функціонування всіх видів шкал, низькі спадний і висхідний термінальні тони,

середній і розширений тональний діапазон, позитивний розширений та негативний широкий тональний інтервал між інтоногрупами, негативний середній, вузький тональний інтервал на ділянці «шкала – ядро», позитивний середній і звужений тональний інтервал в ядерній ритмогрупі, середні і короткі паузи, помірний і сповільнений темп, помірна гучність.

Інваріантна модель динамічних сільських описів виділяється середнім підвищеним і високим тактом, усіченою, поступово спадною ступінчастою і спадною ступінчастою з порушеною поступовістю та поступово спадною ковзною шкалами, низьким і високим спадним, низьким висхідним та спадно-висхідним термінальними тонами, розширеним, середнім тональним діапазоном, позитивним розширеним і негативним широким тональним інтервалом на стиках інтоногруп, позитивним звуженим та негативним середнім, вузьким тональним інтервалом на ділянці «шкала – ядро», позитивним середнім і звуженим тональним інтервалом в ядерній ритмогрупі, перцептивними паузами, модифікаціями темпу від швидкого до помірного, варіюванням гучності від високої до помірної.

Отримані в процесі аудитивного аналізу інваріантні інтонаційні параметри дають змогу розрізнати сільські пейзажні описи за їхніми видами (статичні та динамічні), а також можуть бути використані під час дослідження ролі просодичних засобів у реалізації інших видів описових текстів.

Література:

1. Гуменюк І.Л. Систематизація ознак описів природи сучасної англійської прози. Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство): у 4 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 96(2). С. 165–169.
2. Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення. Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2007. 319 с.

Анотація

I. ГУМЕНЮК. ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ СТАТИЧНИХ ТА ДИНАМІЧНИХ СІЛЬСЬКИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

У статті на основі аудитивного аналізу обґрунтовано інваріантні моделі статичних та динамічних сільських пейзажних описів англійської художньої прози. Аналіз проведено на підставі розробленої класифікації лінгвістичних ознак пейзажних описів англійської художньої прози.

Ключові слова: аудитивний аналіз, динамічні сільські описи, інваріантна інтонаційна модель, просодичне оформлення, статичні сільські описи.

Аннотация

И. ГУМЕНЮК. ПРОСОДИЧЕСКОЕ ОФОРМЛЕНИЕ СТАТИЧЕСКИХ И ДИНАМИЧЕСКИХ СЕЛЬСКИХ ПЕЙЗАЖНЫХ ОПИСАНИЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ

В статье благодаря аудитивному анализу обоснованы инвариантные модели статических и динамических сельских пейзажных описаний англоязычной художественной прозы. Анализ проводился на базе разработанной классификации лингвистических признаков пейзажных описаний англоязычной художественной прозы.

Ключевые слова: аудитивный анализ, динамические сельские описания, инвариантная интонационная модель, просодическое оформление, статические сельские описания.

Summary

I. HUMENIUK. PROSODIC ORGANIZATION OF ENGLISH STATIC AND DYNAMIC COUNTRY LANDSCAPE DESCRIPTIONS

In the article on the basis of auditory analysis the author substantiates the invariant prosodic patterns of English static and dynamic country landscape descriptions. The analysis of the descriptions under study was based on the linguistic features classification of English rural descriptions.

Key words: auditory analysis, degree of dynamics, invariant prosodic pattern, prosodic organization, static country descriptions.